

INSON HUQUQLARINI HIMOYA QILISHDA MILLIY INSTITUTLARNING KONSTITUTSIYAVIY O‘RNI VA AHAMIYATI

Muxammadiyev Jamshid Ilhom o‘g‘li

*Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat boshqaruvi huquqi yo‘nalishi
magistranti thejamshid0205@gmail.com*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida inson huquqlarini himoya qilishda milliy institutlarning konstitutsiyaviy o‘rni va ularning amaliy faoliyati tahlil qilinadi. Mamlakatda inson huquqlarini ta‘minlash bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar, ayniqsa, Ombudsman, Bolalar huquqlari bo‘yicha vakil hamda Inson huquqlari milliy markazining o‘rni va ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida inson huquqlariga oid normalar tahlil qilinib, milliy institutlar faoliyatining huquqiy asoslari va takomillashtirish yo‘nalishlari bo‘yicha ilmiy xulosalar keltiriladi.*

Kalit so‘zlar: *Inson huquqlari, Konstitutsiya, milliy institutlar, Ombudsman, Bolalar huquqlari bo‘yicha vakil, Inson huquqlari milliy markazi, huquqiy davlat, fuqarolik jamiyati, konstitutsiyaviy tamoyillar..*

Аннотация: *В данной статье анализируется конституционная роль национальных институтов в защите прав человека в Республике Узбекистан и их практическая деятельность. Освещаются проводимые в стране реформы по обеспечению прав человека, особенно роль и значение омбудсмана, уполномоченного по правам ребенка и Национального центра по правам человека. Также в новой редакции Конституции Республики Узбекистан будут проанализированы нормы, касающиеся прав человека, приведены научные заключения по правовым основам и направлениям совершенствования деятельности Национальных институтов.*

Ключевые слова: *Права человека, Конституция, Национальные институты, омбудсмен, уполномоченный по правам ребенка, Национальный*

центр прав человека, правовое государство, гражданское общество, конституционные принципы.

Annotation: *This article analyzes the constitutional role of national institutions in the protection of human rights in the Republic of Uzbekistan and their practical activities. The country's reforms to ensure human rights are highlighted, especially the role and importance of the Ombudsman, the representative for children's rights and the National Center for human rights. Also, the Constitution of the Republic of Uzbekistan in the new edition analyzes the norms related to human rights and provides scientific conclusions on the legal foundations and improvement areas of the activities of national institutions.*

Keywords: *Human rights, Constitution, national institutions, Ombudsman, Representative for Children's Rights, National Center for Human Rights, rule of law, civil society, constitutional principles.H*

Kirish

Bugungi globallashuv sharoitida inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlash masalasi davlat siyosatining eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Har bir demokratik jamiyatda inson huquqlarining kafolatlanishi va himoya qilinishi davlatning konstitutsiyaviy tuzumining poydevorini tashkil etadi. Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston Respublikasida inson huquqlarini himoya qilish tizimi izchil takomillashib bormoqda.

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, inson huquqlari sohasida keng qamrovli islohotlar amalga oshirildi. Xususan, 2023-yil 30-aprel kuni qabul qilingan yangi tahrirdagi **O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida** inson sha'ni, qadr-qimmati va erkinligi oliy qadriyat sifatida e'tirof etildi. Asosiy qonunning 14-moddasida "Davlat inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni va qadr-qimmatini oliy qadriyat deb biladi" degan norma mustahkamlandi. Bu holat mamlakatda inson huquqlarini himoya qilish tizimini yanada mustahkamlashga konstitutsiyaviy asos yaratdi.

Mazkur maqolada milliy institutlarning shakllanishi, ularning konstitutsiyaviy maqomi hamda inson huquqlarini himoya qilishdagi o'рни tahlil

qilinadi. Shuningdek, amaldagi qonunchilik, xalqaro me'yorlar va O'zbekistonning milliy tajribasi asosida ushbu institutlarning faoliyatini yanada takomillashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalar keltiriladi.

Asosiy qism

Inson huquqlarining konstitutsiyaviy asoslari

2023-yil 30-aprel kuni qabul qilingan yangi tahrirdagi **O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida** inson va fuqarolarning huquq hamda erkinliklarini ta'minlash masalasi yanada mustahkamlandi.

Konstitutsiyaning V bobi "Inson va fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlari"ga bag'ishlangan bo'lib, bunda **shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar** batafsil mustahkamlab qo'yilgan.

Inson huquqlarini ta'minlashda faqat davlat organlari emas, balki **milliy institutlar** — ya'ni Ombudsman, Bolalar huquqlari bo'yicha vakil, Inson huquqlari milliy markazi, shuningdek, fuqarolik jamiyati institutlari ham muhim o'rin tutadi. Ushbu institutlar davlat va jamiyat o'rtasidagi muloqot ko'prigi bo'lib, inson huquqlarining amalda ta'minlanishiga xizmat qiladi.

Milliy institutlarning shakllanishi va huquqiy maqomi

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, inson huquqlarini himoya qilishga doir milliy institutlar tizimi bosqichma-bosqich shakllandi. Bu jarayon **xalqaro standartlar**ga muvofiq amalga oshirilmoqda, xususan, BMTning "Parij prinsiplari" (1993-y.) asosida milliy inson huquqlari institutlarining maqomi belgilandi.

Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman)

Ombudsman instituti 1995-yilda tashkil etilgan bo'lib, uning faoliyati "**Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili to'g'risida**"gi Qonun (1997-y.) bilan tartibga solinadi. Ombudsman fuqarolarning davlat organlari, mansabdor shaxslar tomonidan buzilgan huquqlarini tiklash, shuningdek, inson huquqlari sohasidagi qonunchilikni takomillashtirishda muhim rol o'ynaydi.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning 98 va 56-moddasida Milliy institutlar va Ombudsmanning maqomi alohida konstitutsiyaviy institut sifatida e'tirof etildi.

Bolalar ombudsmani

2020-yilda **Oliy Majlisning Bolalar huquqlari bo'yicha vakili** instituti tashkil etildi. Bu tuzilma bolalarning huquq va manfaatlarini himoya qilish, ularning ta'lim, sog'lom turmush va ijtimoiy himoya sohasidagi muammolarini o'rganish bilan shug'ullanadi.

Inson huquqlari milliy markazi

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi huzuridagi Inson huquqlari milliy markazi 1996-yilda tashkil topgan bo'lib, inson huquqlari sohasidagi davlat siyosatini amalga oshirish, xalqaro hisobotlarni tayyorlash va inson huquqlari madaniyatini targ'ib etish bilan shug'ullanadi.

Inson huquqlarini himoya qilishda milliy institutlarning o'rni va faoliyat yo'nalishlari

Milliy institutlar inson huquqlarini ta'minlashda **davlat organlari va fuqarolik jamiyati o'rtasidagi ko'priklarni** vazifasini bajaradi. Ularning asosiy faoliyat yo'nalishlariga quyidagilar kiradi:

1. **Huquqbuzarliklarning oldini olish** – fuqarolarning shikoyatlari asosida monitoring o'tkazish, tavsiyalar ishlab chiqish.
2. **Huquqiy targ'ibot** – aholining huquqiy madaniyatini oshirishga qaratilgan tadbirlar o'tkazish.
3. **Qonunchilik tashabbuslari** – inson huquqlari sohasidagi qonunlarni takomillashtirishga oid takliflar kiritish.
4. **Xalqaro hamkorlik** – BMT, YXHT, Yevropa Ittifoqi kabi tashkilotlar bilan hamkorlikni kengaytirish.

O'zbekistonning xalqaro reytinglarda yuqorilab borishi ham milliy institutlar faoliyatining samaradorligini ko'rsatmoqda. Masalan, 2024-yilda BMT Inson huquqlari kengashida O'zbekistonning a'zolikka qayta saylanishi bu sohada erishilgan yutuqlarning e'tirofidir.

Milliy institutlar faoliyatini takomillashtirishning dolzarb masalalari

Hozirgi kunda milliy institutlarning huquqiy asoslari mustahkamlangan bo'lsa-da, ularning samaradorligini oshirish uchun bir qator masalalar dolzarb bo'lib qolmoqda:

- Ombudsman tavsiyalarining **majburiy kuchga ega emasligi**;
- Mintaqaviy bo'linmalarining **resurs ta'minoti** yetarli emasligi;
- **Jamoatchilik nazorati mexanizmlarini** yanada kuchaytirish zarurati.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, inson huquqlarini himoya qilishda milliy institutlarning konstitutsiyaviy o'rni O'zbekiston Respublikasida huquqiy davlat qurilishining poydevorini tashkil etadi. Ularning faoliyati inson sha'ni, qadriyat va erkinligini oliy qadriyat sifatida e'tirof etuvchi konstitutsiyaviy tamoyillarga asoslanadi. Kelgusida milliy institutlarning mustaqilligi, moliyaviy barqarorligi va xalqaro standartlarga muvofiqligini yanada kuchaytirish orqali inson huquqlarini himoya qilish tizimi yangi bosqichga ko'tarilishi shubhasiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahrir). – Toshkent: “O'zbekiston”, 2023. – 80 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman) to'g'risidagi Qonun. – Toshkent: “Adolat”, 1997. – 25 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi huzuridagi Inson huquqlari milliy markazi to'g'risidagi Nizom. – Toshkent: Oliy Majlis, 1996. – 18 b.
4. “Bolalar huquqlari to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni. – Toshkent: “Adolat”, 2008. – 32 b.
5. Karimov, I. A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. – Toshkent: “Ma'naviyat”, 2008. – 176 b.
6. Xudoyberdiyev, B. A. Inson huquqlarini himoya qilishning milliy tizimi: nazariya va amaliyot. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2021. – 215 b.
7. Mamatqulov, S. M. Konstitutsiyaviy huquq. – Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2020. – 420 b.

8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev. **“Inson qadri uchun” tamoyili asosida demokratik islohotlarni chuqurlashtirish to‘g‘risidagi ma’ruza.** – Toshkent: Prezident matbuot xizmati, 2021. – 27 b.